

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-35-44>

УДК 330.8, 330.34, 339.56

РЕФРАКЦІЯ МІКРОЕКОНОМІЧНИХ, МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ТА МІЖНАРОДНИХ ЗРІЗІВ ІННОВАЦІЙНИХ СТРАТЕГІЙ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ ТВОРЧОСТІ В. ШЕКСПІРА

REFRACTION OF MICROECONOMIC, MACROECONOMIC AND INTERNATIONAL ASPECTS IN INNOVATIVE STRATEGIES OF ECONOMIC ACTIVITIES IN THE CONTEXT OF W. SHAKESPEARE'S WORKS

Білоцерківець Володимир Вікторович

доктор економічних наук, професор,
Український державний університет науки і технологій (м. Дніпро)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6740-4611>

Завгородня Олена Олександрівна

доктор економічних наук, професор,
Український державний університет науки і технологій (м. Дніпро)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6546-1356>

Bilotserkivets Volodymyr, Zavhorodnia Olena
Ukrainian State University of Science and Technologies

Стаття присвячена дослідженню особливостей рефракції у творчості Вільяма Шекспіра мікроекономічних та макроекономічних аспектів економічної діяльності. Проаналізовано специфіку соціально-економічного тла формування Вільяма Шекспіра як митця та особистості, визначено роль пандемії чуми у метаморфозах економічного та соціального буття зрілого Середньовіччя. Розкрито засади та специфіку реалізації інноваційних стратегій розвитку, що набувають поширення в Європі на зрізі Середньовіччя та Нового часу. Показано причини та особливості трансформацій міжнародних логістичних ланцюжків, проведено аналіз впливу на діяльність середньоземноморських неогоціантів виходу торгівлі за регіональні рамки та набуття нею світового характеру, досліджено модальність відображення та інтерпретації змін в міжнародній економічній діяльності в творчості англійського поета.

Ключові слова: мікроекономічні аспекти, макроекономічні аспекти, інноваційні стратегії, міжнародна економічна діяльність, творчість В. Шекспіра.

Статья посвящена исследованию особенностей рефракции в творчестве Уильяма Шекспира микроэкономических и макроэкономических аспектов экономической деятельности. Проведен анализ специфики социально-экономического условия формирования Уильяма Шекспира как поэта и личности, определена роль пандемии чумы в метаморфозах экономического и социального бытия зрелого Средневековья. Раскрыты основа и специфика реализации инновационных стратегий развития, получивших распространение в Европе на срезе Средневековья и Нового времени. Показаны причины и особенности трансформаций международных логистических цепочек, проведен анализ влияния на деятельность среднеземноморских неогоциантов выхода торговли за региональные рамки и обретения мирового характера, исследована модальность отражения и интерпретации изменений в международной экономической деятельности в творчестве английского поэта.

Ключевые слова: микроэкономические аспекты, макроэкономические аспекты, инновационные стратегии, международная экономическая деятельность, творчество В. Шекспира.

The article provides a study of the features of refraction in the works of William Shakespeare microeconomic, macroeconomic and international aspects of economic activity. The article analyzes the specifics of the socio-economic background of William Shakespeare's formation as an artist and personality, the role of the plague pandemic and post-pandemic complications in the metamorphoses of economic and social life of the High Middle Ages is determined. The causal links between catastrophic imbalances in the production chain between production and

consumption caused by the rapid reduction in the number of producers in the face of epidemic challenges and the cascade of forced radical technological and social-economic innovations in High and Late Middle Ages have been proven. The principles and specifics of the implementation of innovative development strategies, which are spreading in Europe at the turn of the Middle Ages and Modern times, are revealed. The negative, restraining influence on the implementation of innovative strategies in the new socio-economic conditions of the dominant associations of craftsmen in the national markets, which formed shops with strict regulation of the statutes of the spheres of activity, number of participants and features of the technological process. The impact of such restrictions and subsequent changes on the economic activities of William Shakespeare and his contemporaries is shown. The article provides a need to weaken the role of merchant guilds and craft shops as a guarantee of access to a steady upward trajectory of economic growth. The reasons and peculiarities of the transformations of international logistics chains are shown, in particular, after the loss of factors in Constantinople in the fierce Genoese-Venetian struggle and in the Venetian-Turkey confrontation over the maintenance of trade outposts in the Southern and Eastern Mediterranean. An analysis of the impact on the activities of Mediterranean negotiators of trade beyond the regional framework and its acquisition of a global character, the modality of reflection and interpretation of changes in international economic activity in the works of the English poet William Shakespeare.

Keywords: microeconomic aspects, macroeconomic aspects, innovative strategies, international economic activity, W. Shakespeare's works.

Постановка проблеми. В невпинному своєму розвитку економічна наука штурмує все нові й нові висоти, охоплює нові незвідані області дослідницького пошуку, ризомно просочується у шпарини міждисциплінарного дискурсу, набуває нових граней та незвичних барв. Одним з таких напрямів дослідницької експансії економічної науки є творча спадщина мислителів минулого, вивчення їх доробку в цілісному, холістичному ключі, не як виключного здобутку літературознавчих розвідок, а як важливого відбитку сучасних їм соціально-економічних реалій, результату їх власного осмислення тогочасної дійсності, специфічної рефракції мікро-, макро- та мегаекономічного буття близьких та далеких часів у своїх працях. Особливе місце серед таких мислителів займає постать геніального англійця, поета, письменника, підприємця та видатного спостерігача економічного життя Вільяма Шекспіра.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Соціально-економічні аспекти творчості Вільяма Шекспіра, їх роль та значення опинились у центрі уваги дослідників, починаючи з самих витоків вивчення його надбання. Наукова спадщина таких знаних мислителів, як Н. Роу, П. Уолней, У. Додд, Е. Монтер, Е. Юнг, І. В. фон Гете, І. Г. Гердер, Л. С. Мерсьє, І. Гаманн, Г. Герстенберг, Г. Г. Гервінус, Г. Е. Лессінг, Г. Брандес, І. Тен та інших [1; 2], окреслила перші контури дослідження соціально-економічної проблематики у корпусі праць В. Шекспіра, стала фундаментом для подальших дослідницьких розвідок. Важливий внесок в сучасне розуміння економічної ваги праць видатного дослідника соціально-економічних відносин належить міждисциплінарним розробкам фахових економістів,

присвячених тлумаченню ідей В. Шекспіра в категоріальному полі економічної науки, взаємозбагаченню літературного та економічного дискурсу, розвитку економіки мистецтва, серед яких виділяються праці таких знаних вчених, як У. Баумоль, К. Вард, А. Гогела, Л. Зукка, Р. Кауфман, Д. Кіш-Гудлінг, Е. Мак-Еван, С. Мед, М. Незлофф, М. Оатс, Дж. Рьобль, Дж. Пармет, Дж. Тассині, С. Фішер та інші [3; 4; 5; 6]. Але, незважаючи на кропітку працю на цій ниві багатьох дослідників, численні аспекти економічних координат творчості В. Шекспіра, рефракції в його надбанку мікро- та макроекономічних зрізів економічної діяльності досі залишаються недостатньо розкритими.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає в дослідженні рефракцій мікро- та макроекономічних аспектів стратегій міжнародної економічної діяльності в контексті творчості В. Шекспіра.

Виклад основного матеріалу. Умови за яких жив та працював англійський митець важко зрозуміти, не врахувавши хвилі перетворень, що котились світом у ті часи. Кардинальне, від третини до половини в різних країнах, зменшення від Чорної пошесті населення Західної Європи стало «переломним моментом європейської історії» [7, с. 33–34], тим засадничим фактором, що ініціював прискорення інноваційного розвитку, обумовив радикальні трансформації у стратегемах економічного розвитку, переобрання Західною Європою та, насамперед, Англією ролі провідників інноваційних перетворень, агентів реалізації нової парадигми соціально-економічної еволюції. В цьому контексті не дивними є згадки про жахливу трагедію, що визначила нові реалії та нову повістку соці-

ально-економічної проблематики у Західному світі й відголоски якої у 1592–1594 рр. торкнулись Вільяма Шекспіра та його сучасників, у творчості геніального драматурга. Слід зазначити, її репрезентація в творах автора має дуже специфічний характер.

Складається враження, що ця тематика в тогочасній літературній традиції табуована, викликає острах та пов'язана з забобонами. Жодний з героїв класика не гине від пощесті, лексика пандемії зустрічається в спадщині В. Шекспіра виключно як тло оповіді – це, наприклад, ознаки бубонної чуми, «карбункули» в «Королі Лірі» чи найбільш відомий вислів Меркуціо в «Ромео та Джульєтта»:

*«В якийсь будинок відведи мене,
Бенволіо, бо я вже зомліваю...
Чума, чума на ваші дві родини!
Зробили з мене харч для хробаків!
Загинув я!.. Чума на вас, чума!»* [8, с. 362].

Швидкі зміни у геометрії кривої виробничих можливостей, перехід від традиційних, вивірених віками, її форм до нових незвичних форм, що були нерівномірно деформованими, позначені численними пагорбами та угинами, ініціювали утворення значних дисбалансів на мікро- та макроекономічному рівнях. Експансія економічних дисбалансів супроводжувалась зростанням зазору між потребами та рівнем розвитку продуктивних сил за одними напрямками та послабленням за іншими. Скорочення кількості продуцентів за різними видами економічної діяльності отримало непропорційний характер. Така ж сама ситуація спостерігалась й стосовно динаміки кількості споживачів товарної продукції.

Такі диспропорції завжди сприймалися як даність. Проте в постпандемічний період такі розриви отримали атрибутів екстремальності. Надзвичайний рівень дисбалансів між потребами та виробничими можливостями виводив на повістку як невідкладне завдання пошук засобів, інструментів, технологій, що були б здатні компенсувати такі розриви, зробити їх менш кричущими. Негативний демографічний виклик диктував необхідність пошуку радикально нових, відсутніх в наявному арсеналі, методів, що мали б забезпечити подальший соціально-економічний розвиток.

Слідування інноваційним стратегіям, підвищення продуктивності праці, витіснення застарілих традицій до периферії економічного життя стало ефективним відгуком на виклик пандемії. Каталізатором інноваційного процесу, переходу до нових соціально-еко-

номічних реалій стала саме демографічна криза. Раптовість браку виробників, майже блискавичний катастрофічний перехід від стану гомеостазу до нового стану з кардинально відмінними параметрами, спровокували відчайдушну спробу швидко розв'язати неочікувану болючу проблему і така спроба, як не дивно, завершилась успішно, транспортувавши середньовічне суспільство на нову щабель соціально-економічного розвитку.

Соціально-економічні реалії набувають нового, цілком незвичного змісту. Різке скорочення кількості робітників стало передумовою широкого вжитку нових технологічних прийомів, засобів праці, перших машин – починають знов використовуватись водяні колеса, аби забезпечити роботу міхів для дуття, та потужні молоти для роздрібнення металеві руди, завдяки винаходу з'являється створюється висока доменна піч, що надає можливість реалізації безперервного процесу плавлення металеві руди.

Поширення в Англії набувають ткацькі верстати у текстильному виробництві. В часи Вільяма Шекспіра виробники переходять до застосування стрічкових горизонтальних верстатів та самопрядок. Винахід та активне використання у виробничій діяльності нових знарядь праці, вдосконалення, підвищення ефективності виробничої техніки стало запорукою стрімкого розвитку суспільного поділу праці, виокремленню нових видів виробництва у самостійні галузі національного господарства.

Відбувалось становлення, а в окремих регіонах посилення, ринкових зв'язків між окремими громадами, селами, містами, регіонами країни, що супроводжувалось формуванням місцевих ринків. Подальше пожвавлення товарно-грошових відносин між різними регіонами країни, занепад феодального господарювання, послаблення тезавраційної функції грошей стає запорукою створення національного ринку. Всі ці процеси знаходять неспростовний відбиток на біографії великого поета, визначають формування його як особистості та оспівувача героїчного минулого та сучасного.

Після окупації Мехмедом II Фатіхом у 1453 році Константинополя та захопленням османами левантійського узбережжя традиційні морські артерії, що забезпечували торговельне сполучення Європи та Сходу, були раптово перервані. Постійні заколоти та запеклі війни між численними Чингізидами – претендентами на трон у Золотій Орді робили надто небезпечними і перевезення товарів північними торговельними магістралями. Посла-

блення міжнародних позицій європейських неогоціантів після втрати в жорсткій генуезько-венеціанській боротьбі факторій у Константинополі та продовження запеклих змагань з османами за утримання торгових форпостів у Східному Середземномор'ї – Родосу (до 1522 р.) та Кіпру (до 1645 р.) – отримують досить показову рефракцію у п'єсі Вільяма Шекспіра «Отелло, венеціанський мавр», наприклад, у дії I, сцені III:

*«Турецький флот уже пливе на Родос.
Сенаторам про це подати звістку
Мені синьйор Анджело наказав.*

...

*Коли самі зміркуємо гаразд,
Яку вагу для турків має Кіпр,
То зрозуміємо, що Родос їх
Цікавить значно менш, бо взяти Кіпр
Багато легше їм. Немає там
Великих і міцних фортець, а також
Немає засобів до оборони,
Яких тепер на Родосі чимало.
Подумаймо про це – і ми збагнем,
Що не такі вже недотепні турки»*

[10, с. 131].

Європейські неогоціанти змушені були шукати нові шляхи до країн Сходу. Великі географічні відкриття наприкінці XV ст. визначили кардинальні зміни у міжнародній торгівельній логістиці, знаменували стратегічний перехід від суходільних та морських шляхів сполучення до зосередження зусиль над контролем шляхів через Атлантичний, а згодом й Тихий океани.

Не дивно, що на ці інноваційні зміни у міжнародній економічній діяльності звертає увагу Вільям Шекспір. Нові часи знаменують нові центри торгівлі. Вже не Константинополь, Олександрія чи Кафа стають фокусами інтересів південно-європейських купців. Торгівля переростає регіональні рамки та поступово набуває світового характеру. Такі метаморфози знаходять об'єктивне віддзеркалення у «Венеціанському купці» – торговельні операції Антоніо, за твердженням Шейлока, охоплюють майже всю земну кулю – від Тріполі (сучасна Лівія) до Індії та Північної Америки: «Е, ні, ні, ні, ні! Розумієте, коли я кажу, що він «гідна людина», то я маю на увазі, що він має чим заплатити. Проте весь капітал його – в надіях. Один з його кораблів пливе до Тріполі, другий – до Індії; а ще довідався я на Ріальто, що третій корабель його простує до Мексики, четвертий – до Англії, і решту суден теж розкидано по всіх світах» [11, с. 489].

Слід зазначити, що Вільям Шекспір чітко відобразив особливості побудови міжнародної логістичної мережі венеціанських неогоціантів. Торговці не здійснювали подорож зі своїми товарами у далекі краї – замість цього від їхнього імені та за їх вказівкою в інших країнах та містах діяли їх представники. На венеціанців покладався лише завдання забезпечити координацію торговельних операцій, визначити саму ідеологію роботи власної компанії, її стратегічні пріоритети.

Венеціанські купці та їх представники у інших країнах заключали між собою відповідну угоду, за якою агентам належав певний відсоток від коштів, отриманих від реалізації товарів. Місцеві представники добре розумілись на специфіці локальних ринків, знали особливості поточного соціально-економічного ландшафту, могли прогнозувати майбутні метаморфози у ньому та мали можливість більш результативно розв'язувати проблеми, що час від часу виникали з місцевими фіскальними органами та адміністраціями. Тож вони й отримували певну свободу у діях у локальному розрізі, проте венеціанські купці конкретизували пріоритетні товари, їх специфікацію тощо. Забезпечити міжнародну ефективну координацію діяльності агентів та контроль над ними представлялось надзвичайно складною справою, вимоги щодо купівлі/продажу, інформація щодо змін на локальних ринках, політичних пертурбаціях агенти могли отримати з суттєвим запізненням або взагалі не отримати. Тож купці були змушені надсилати листи своїм представникам та отримувати їх від останніх, використовуючи численні альтернативні маршрути, аби підвищити ймовірність надходження цих послань [12]. Затримка послання могла призвести до банкрутства або, навпаки, захистити від нього.

Поява нових ринків, з величезною кількістю покупців, споживчі потреби яких не були задоволені, обумовила карколомне зростання попиту на товари європейських виробників та розвиток океанічної торгівлі. Проте домінуючі на національних ринках ремісники, об'єднані у цехи з жорсткою регламентацією та скуті у своїх діях суровими статутами, наперед визначеними квотами, обмеженнями щодо часу роботи, кількості підмайстрів та учнів тощо не могли його у повній мірі задовольнити. В цьому контексті можемо згадати про штрафи, накладені у 1570 та 1571 роках на батька Вільяма Шекспіра за порушення подібних обмежень [13, с. 42–43].

Висновки. Показано атрибути соціально-економічних реалій пізнього Середньовіччя, за яких працював й творив видатний англійський поет Вільям Шекспір, розкрито специфіку соціальних та технологічних викликів до яких він мав пристосу-

вуватись. Визначено мікроекономічні, макроекономічні та міжнародні аспекти інноваційних стратегій економічної діяльності в умовах зламу Середньовіччя, особливості їх творчої рефракції в літературній спадщині Вільяма Шекспіра.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Юнг Э. Мысли Юнга обь оригинальномъ сочинении. Санкт-Петербург, 1812. 100 с. URL: <https://books.google.ru/books?id=AB5oAAAAcAAJ> (дата звернення: 11.11.2021).
2. Брандес Г. Шекспир. Жизнь и произведения. Москва, 1997. 734 с.
3. Gogela A. M. Economic Conflict and Collusion in Shakespeare's Merchant of Venice. *Journal X*. 1999. Vol. 4. P. 21–39.
4. Ward C. B. The Value of Commerce in The Merchant of Venice. URL: http://scholarship.claremont.edu/cmc_theses/1278 (дата звернення: 11.12.2021).
5. Parmet J. R. Shylock's Demon And The Ideology of Capitalism. URL: https://scholar.colorado.edu/concern/graduate_thesis_or_dissertations/6969z1117 (дата звернення: 14.12.2021).
6. Ruebl J. The Merchant of Venice and the Economics of Risk and Investment. URL: <https://static1.squarespace.com/static/58d6cdd81b10e366b420cb80/t/59605cc12e69cf41515c38e2/1499487425439/The+Merchant+of+Venice.pdf> (дата звернення: 29.12.2021).
7. Ле Гофф Ж. Средневековый мир воображаемого / пер. с франц. Москва, 2001. 440 с.
8. Шекспір В. Ромео і Джульєтта / Твори в шести томах. Київ, 1986. Т. 2. С. 311–413.
9. Історія економічних вчень / В.В. Білоцерківець, В.В. Волошенюк, О.О. Завгородня та ін. Київ, 2016. 376 с.
10. Шекспір В. Отелло, венеціанський мавр / Твори в шести томах. Київ, 1986. Т. 5. С. 119–234.
11. Шекспір В. Венеціанський купець / Твори в шести томах. Київ, 1986. Т. 2. С. 477–570, 611–618.
12. Tassini G., Sadoulet L. Lessons from the Merchants of Venice, Knowledge. 2017. June 28. URL: <https://knowledge.insead.edu/blog/insead-blog/lessons-from-the-merchants-of-venice-6501> (дата звернення: 02.12.2021).
13. Акройд П. Шекспир. Биография. Москва, 2010. 734 с.

REFERENCES:

1. Yunh, E. (1812) *Mysly Yunha ob oryhynalnom sochyneniy* [Jung's thoughts on the original composition]. Saint Petersburg. Available at: <https://books.google.ru/books?id=AB5oAAAAcAAJ> (accessed 11 November 2021).
2. Brandes, G. (1997) *Sheskspr. Zhyzn y proyzedenyia* [Shakespeare. Life and works]. Moscow. (in Russian)
3. Gogela A. M. (1999) Economic Conflict and Collusion in Shakespeare's Merchant of Venice. *Journal X*, 4, 21–39.
4. Ward, C. B. *The Value of Commerce in The Merchant of Venice*. Available at: http://scholarship.claremont.edu/cmc_theses/1278 (accessed 11 December 2021).
5. Parmet, J. R. *Shylock's Demon and the Ideology of Capitalism*. Available at: https://scholar.colorado.edu/concern/graduate_thesis_or_dissertations/6969z1117 (accessed 14 December 2021).
6. Ruebl, J. *The Merchant of Venice and the Economics of Risk and Investment*. Available at: <https://static1.squarespace.com/static/58d6cdd81b10e366b420cb80/t/59605cc12e69cf41515c38e2/1499487425439/The+Merchant+of+Venice.pdf> (accessed 29 December 2021).
7. Le Goff, J. (2001) *Srednevekovi myr voobrazhaemoho* [The medieval world of the imaginary]. Moscow. (in Russian)
8. Shakespeare, W. (1986) Romeo i Dzhulietta [Romeo and Juliet]. *Tvory – Works* (Vols. 1–6). (Vol. 2, pp. 311–413). Kyiv. (in Ukrainian)
9. Bilotserkivets, V.V, Volosheniuk, V.V., Zavorodnia, O.O. etc. (2016) *Istoriia ekonomichnykh vchen* [History of economic thought]. Kyiv. (in Ukrainian)
10. Shakespeare, W. (1986) Otello, venetsianskyi mavr [The Tragedy of Othello, the Moor of Venice]. *Tvory – Works* (Vols. 1–6). (Vol. 5, pp. 119–234). Kyiv. (in Ukrainian)
11. Shakespeare, W. (1986) *Venetsianskyi kupets* [The Merchant of Venice]. *Tvory – Works* (Vols. 1–6). (Vol. 2, pp. 477–570). Kyiv. (in Ukrainian)
12. Tassini, G., Sadoulet, L. (2017) *Lessons from the Merchants of Venice, Knowledge*. Available at: <https://knowledge.insead.edu/blog/insead-blog/lessons-from-the-merchants-of-venice-6501> (accessed 02 December 2021).
13. Ackroyd, P. (2010) *Sheskspr. Byohrafyia* [Shakespeare. Biography]. Moscow. (in Russian)